

Csáji Attila művészetéről

Csáji Attila megkerülhetetlen személyisége a háború utáni modern magyar művészetnek, valamint a nemzetközi lézer- és fényművészetnek. Az 1960-as években irányításával alakult meg a *SZÜRENON csoport*, amely művészeti társaság kiindulópontja volt egy új generáció útkeresésének. (A kifejezés a „Sur et non”, azaz a szürrealizmus és a nonfigurativitás összevonásából alkotott szó. A szüroorganikus-nonfiguratív kép a természet formáit veszi alapul, de már teljesen elvonatkoztatja magát a szoros értelemben vett figuralitástól. A kutató, szuverén egyéniség fontosságát hangsúlyozza.)

Csájinál jól érzékelhető folyamat, hogy míg a *Hallgatás szemei* 1962-es munka címében is hordoz némi, a realitástól elrugaszkodott világ leképezésére való hajlandóságot, addig az 1964-től induló *Spaklikalligráfiák* már abszolút nonfigurális, expresszív gesztusképek. Itt már fel sem lelhetők a kezdeti hatvanas évek, késő ötvenes évek alakjai (pl. *Szíjget*, 1959); vizuális nyelve a nonfiguráltság, miközben egyre jobban a homogenitás felé fordul, látszólag szokatlan módon.

A *Jelrácok* sorozata a magyar monokróm festészet egyik első példája. (A művészeti fogalom egyetlen színnel vagy árnyalataival készített képet jelent.) Csájinál, ahogy ő fogalmaz, itt csúcsosodik „a rend - az élhető és éltető rend keresése”. A művész a színeket is háttérbe szorítja a tiszta forma leképezéséhez. A *Jelrácok* Csájinál tiszta gesztusokból épített képek, spaklival felhordott vastag műgyanta alapú festékrétegek farost hordozón. A műgyanta néhol kiugrik a síkból és szinte domborművet alkot. A képeket surlófényben kell szemlélni, mert így a kiugró részek árnyékot vetnek. Ezen árnyékok teljes értékű részei a képnek, szintén megkomponáltak. Fény és árnyék különös játéka, homogén szín és változatos forma, gesztus és nagyon precíz tudatosság. Ezen ellentétpárookra épülnek a munkák és hordoznak a maguk elementáris egyszerűségével valami ősi nagyszerűséget, egy megkopott, de mégis nagyon aktuális jelet, üzenetet, vagy ahogy Hamvas Béla fogalmaz Csáji jelrácairól: „egyszerre a pillanatot és az időtlenséget”.

A Budapesti Műszaki Egyetem R épületében megrendezett, híres *R-kiállítás* szervezője Csáji Attila volt 1970-ben. A kiállítás a huszadik századi magyar művészetben mindenképp mérföldkő. Ezen a tárlaton mutatkoztak be együtt az akkori modern szemléletű fiatalok. Az eseményen az Iparterv Csoport és a Szürenon kiállítói is részt vettek. A kiállítás semmilyen engedéllyel nem rendelkezett a Képzőművészeti Lektorátustól, így a hatóság három nap után bezáratta. Ez a pár nap jelentette akkor talán a magyar neoavantgárd művészeti vonal egyik első, akkori legnagyobb seregszemláját.

Csáji Attila a hetvenes években *konceptuális műveket* is alkotott. A konceptuális művészet fogalmi, gondolati művészet. A gondolat az elsődleges mindenekelőtt, s csak sokadik a sorban a gondolat leképezése: a fizikailag látható alkotás. A jelen kiállítás egy részében ezen szobrok, konceptuális munkák fényképes dokumentációi vagy épp objektjei láthatóak.

E sokszínűségből is láthatjuk, mennyire szerteágazó és útkereső volt a magyar háború utáni művészet és szűkebb értelemben Csáji Attila művészete is.

Az 1970-es évek második felében készültek nagy méretű fekete *assemblage* Csáji-alkotások. A képek alapja a kollázs, de eltér a kollázs kétdimenziós síkbeliségétől és egymás mellé helyezi a tárgyakat a térben. A tárgyak egymástól teljesen különálló egységek a való életben, például konzervdoboz, tojástartó, de egy alkotásként új értelmet nyernek. A felületet Csáji homogenizálja, egy színre – például feketére vagy ezüstre – festi, kiemelve a képek fény és vetett árnyék játékát, kapcsolódva így a korábbi *Jelrácokhoz*.

Az első *neonszobrok* hajlított neoncsőből készített spirál térbeli alkotások. Szinte térben megvalósuló kalligráfiáknak is értelmezhetők. Itt a fény és a sötét kapcsolata kitágul, belép a térbe és plasztikusan megelevenedik.

A hetvenes évek végén, 1977-ben a Központi Fizikai Kutatóintézetben, illetve a nyolcvanas évek elején a Magyar Nemzeti Galériában bemutatott kiállításán, Csáji új médiumhoz, a lézertechnikához nyúl és alkotási eszközként kísérletezik vele. Fontos mérföldkő: létrejönnek az első lézermunkák.

A *lézerenviroment* egy lézer segítségével készített, fénymodell előállítására, vetítésére képes rendkívül összetett gépezet. Csáji *Kroó Norberttel* közös képi transzformációs kísérletezések után *szuperpozíciós módszernek* nevezi el a lézerfény prizmákkal és lencsékkel, lencserendszerrel történő művészi alakítását. E módszer segítségével korábban nem tapasztalt szín- és térélményt tud alkotni. Innovációs megoldását világszabadalommal ismerik el 1980-ban. Egy teljesen új képi világot hoz elénk, alkot meg a világon elsőként. 1988-tól *Groboly Tibor* kutatómérnökkel dolgozik együtt lézeres optikai rendszerek fejlesztésében és a lézerenviromentek, fényinstallációk megvalósításában.

Csáji holografikus képei a *holográfia*, azaz fény hullámtermészetén, koherenciáján alapuló képrögzítő eljárás segítségével készülnek. A holográfiát 1947-ben *Gábor Dénes* találta fel, aki ezért a felfedezéséért 1971-ben fizikai Nobel-díjat kapott. Csáji Attila ezt az eljárást, mint új médiumot hozta be a modern magyar művészetbe.

„Csáji Attila művészete hordoz valami elemi erőt, a kint és a bent fényét. Állandó keresés, mégis lineárisan épülő művésziút. Nincsenek határok: mind hazai, mind nemzetközi szinten kiemelkedik kortársai közül. Nincsenek határok: az akadémista síkfestészet megszűnik, a szobor plasztika megszűnik, a szín megszűnik, a forma új értelmet nyer. Árnyékokból épülő kontúrok és lézerpontosságú fénynyalábok megismételhetetlen tudatos véletlene, konok út - szuverénitás lemaradás komplexus, trendek értéke és túlértékelése, az interferenciák megszelídítője, a MIT/CAVS tagja.”

Megyesi Balázs kurátor